

Ομιλία *Έλενας Αλκ. Σπυροπούλου* για την 2η ημερίδα «ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ INTERNET» που πραγματοποιήθηκε στη Φλώρινα την 14^η Μαΐου 2005 με συνδιοργάνωση του Δικηγορικού Συλλόγου Φλώρινας και του Συλλόγου Εκπαιδευτικών Πληροφορικής Ν. Φλώρινας (Σ.Ε.Π.Φ.) και με την υποστήριξη του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Φλώρινας του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας :

“Καλημέρα σας και σας ευχαριστώ θερμά τόσο για την τιμή που μου κάνατε να με προσκαλέσετε στην ημερίδα σας, όσο και για τη χαρά που μου δώσατε να επισκεφτώ την όμορφη πόλη της Φλώρινας.

Θα ξεκινήσω με μία παρατήρηση σχετικά με τη νομοθετική ανεπάρκεια που υπάρχει γύρω από τα ζητήματα του διαδικτύου. Παρόλο που φαινομενικά πλήθος ρυθμίσεων ορίζουν τα διαδικτυακά ζητήματα, στην πραγματικότητα δεν υπάρχει στη χώρα μας ακόμη ένα ενιαίο σώμα νομοθεσίας που να ορίζει το πλαίσιο του δικαίου του διαδικτύου.

Υπάρχουν μόνο σκόρπιοι νόμοι, τροποποιήσεις παλαιότερων νόμων και συμπληρώσεις ήδη υφιστάμενων, υπουργικές αποφάσεις και προεδρικά διατάγματα, όλα αποσπασματικά και “ατάκτως εριμμένα”, έτσι ώστε μια συνολική άποψη της υπάρχουσας νομοθεσίας γύρω από το ίντερνετ να είναι σχεδόν αδύνατο να αποκτηθεί.

Το αποτέλεσμα είναι κάθε φορά να ακροβατούμε ερμηνεύοντας παλαιές διατάξεις και εφαρμόζοντας επικίνδυνα την αναλογία δικαίου, στις νέες ανάγκες που προκύπτουν από τη χρήση του διαδικτύου.

Το πρώτο θέμα για το οποίο θα σας μιλήσω είναι ο τρόπος με τον οποίο το ελληνικό Σύνταγμα θεμελιώνει το δικαίωμα του ατόμου στην πληροφόρηση, και τους ενδεχόμενους περιορισμούς αυτού του δικαιώματος. Αν η κουβέντα σας φαίνεται θεωρητική, θα σας αναφέρω δύο παραδείγματα για τη σπουδαιότητα αυτής της συζήτησης: όλο και περισσότεροι συμπολίτες μας λαμβάνουν φουσκωμένους λογαριασμούς από τον ΟΤΕ, λόγω προγραμμάτων (dialers) που εγκαθίστανται στον υπολογιστή τους και πραγματοποιούν διεθνείς κλήσεις σε εξωτικούς προορισμούς.

Η μόνη λύση είναι η φραγή εξερχομένων κλήσεων, που μερικές φορές την ενεργοποιεί ο ίδιος ο Οργανισμός, αν η χρέωση υπερβεί ένα συγκεκριμένο ποσό ήδη υψηλό. Η κυβέρνηση όμως της Ιρλανδίας προέβη σε μια πιο δραστική λύση απαγορεύοντας μέσω του επίσημου κρατικού τηλεπικοινωνιακού φορέα τις εξερχόμενες κλήσεις προς δεκατρείς συγκεκριμένους εξωτικούς προορισμούς.

Θα μπορούσε να γίνει το ίδιο και στη χώρα μας, ώστε να προστατευθούμε από μη ηθελημένες κλήσεις προς αυτούς τους προορισμούς; Και δεύτερο παράδειγμα: η πρόσβαση μέσω του διαδικτύου σε παράνομο περιεχόμενο είναι πάναπλη και εύκολη για όλους. Πάνω από τέσσερις χιλιάδες δικτυακοί τόποι στον κόσμο προβάλλουν ξεκάθαρα ρατσιστικό περιεχόμενο, και πάμπολλοι ακόμη παιδική πορνογραφία και βία. Θα μπορούσαν να απαγορευθούν αυτοί οι δικτυακοί τόποι;

Το δικαίωμα στην πληροφόρηση προστατεύεται από το Σύνταγμα μας με διττό τρόπο: υπάρχει κατ' αρχήν το άρθρο 14 Σ, το οποίο ορίζει ότι *“Καθένας μπορεί να εκφράζει και διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του κράτους”*. Στο άρθρο αυτό του Συντάγματος, το οποίο καθιερώνει την ελευθεροτυπία και την ελευθερία της γνώμης, θεμελιώνεται το δικαίωμά μας στην *ενεργητική πληροφόρηση*, δηλαδή το δικαίωμά μας να λέμε ελεύθερα και δημοσίως τη γνώμη μας, να πληροφορούμε εμείς τους συμπολίτες μας για τους στοχασμούς μας.

Το άρθρο 14 Σ δεν αναγνωρίζει περιορισμούς αυτού του δικαιώματος, παρά μόνο για τους λόγους που αναφέρονται στο ίδιο το Σύνταγμα στις επόμενες παραγράφους του ίδιου άρθρου. Οι λόγοι δηλαδή για τους οποίους μπορεί να περιοριστεί το δικαίωμα του ατόμου να πληροφορεί τους άλλους μπορεί να είναι μόνο περιπτώσεις προσβολής της χριστιανικής ή άλλης θρησκείας, προσβολής του προσώπου του Προέδρου της Δημοκρατίας, αποκάλυψης μυστικών των ενόπλων δυνάμεων ή προσβολής της δημοσίας αιδούς και πάντα κατόπιν προτάσεως του αρμόδιου Εισαγγελέα και απόφασης Δικαστικού Συμβουλίου.

Το άρθρο 5Α του Συντάγματος από την άλλη πλευρά θεμελιώνει το δικαίωμά μας στην παθητική πληροφόρηση : *“Καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση, όπως ο νόμος ορίζει. Περιορισμοί στο νόμο αυτό είναι δυνατόν να επιβληθούν μόνο με νόμο, εφόσον είναι απολύτως αναγκαίοι για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων”*. Δηλαδή θεμελιώνεται το δικαίωμά μας να δεχόμαστε την πληροφόρηση, να είμαστε αποδέκτες της.

Εδώ υπάρχει ένα πρόβλημα που πηγάζει από την αόριστη διατύπωση των ενδεχόμενων περιορισμών. Συγκεκριμένα η γενικόλογη διατύπωση του άρθρου αυτού αφήνει δυστυχώς πολλά περιθώρια στον μελλοντικό νομοθέτη και στην οποιαδήποτε μελλοντική κοινοβουλευτική πλειοψηφία –με άλλα λόγια στην κάθε κυβέρνηση- να ερμηνεύσουν κατά βούληση τις έννοιες του δημοσίου συμφέροντος και της καταπολέμησης του εγκλήματος.

Μάλιστα στην εποχή που ζούμε με το συνεχή φόβο της τρομοκρατίας, οι έννοιες αυτές δυστυχώς κινδυνεύουν να πλατειάσουν επικίνδυνα περιορίζοντας τα θεμελιώδη μας δικαιώματα χάριν του *“δημοσίου συμφέροντος”*. Επίσης μένει το ενδεχόμενο του έξωθεν ορισμού της έννοιας της καταπολέμησης του εγκλήματος μέσω πολιτικών συμφωνιών ή εναρμόνισης με το κοινοτικό ή άλλο δίκαιο.

Αυτό που είναι ακόμη πιο επικίνδυνο είναι ότι η συνταγματική διατύπωση αφήνει περιθώριο να περιοριστεί το δικαίωμα παθητικής πληροφόρησης ακόμη και για λόγους ιδιωτικού συμφέροντος, πράγμα που δεν ήταν αποδεκτό στην παλαιότερη διάταξη του άρθρου 14 Σ για την ενεργητική πληροφόρηση.

Στην περίπτωση λοιπόν που αποφασιστεί βάσει του άρθρου 5Α Σ η απαγόρευση των τηλεφωνικών κλήσεων ή η εμφάνιση συγκεκριμένων ιστοσελίδων, ποιος θα θέσει τα κριτήρια που θα καθιστούν μια σελίδα απαγορευμένη ή όχι; Τα κριτήρια είναι εύκολο να τεθούν ανάλογα με το κοινό-αποδέκτη της πληροφόρησης. Όταν το κοινό είναι

περιορισμένο, συγκεκριμένο (π.χ. ανήλικοι τηλεθεατές) αυτό είναι σχετικά απλό. Όμως το διαδίκτυο έχει ως εν δυνάμει κοινό του όλον τον κόσμο.

Πώς λοιπόν θα καθοριστούν κριτήρια κοινώς αποδεκτά για την απαγόρευση κάποιων ιστοσελίδων; Η ηθική και τα χρηστά ήθη είναι έννοιες από μόνες τους πολύ σχετικές, και διαφέρουν από μέρος σε μέρος αυτού του πλανήτη. Δε γίνεται να βγει ένας παγκόσμιος μέσος όρος ηθικής, ούτε και να ανέβει ο πήχυς στο ηθικά επιτρεπτό από όλες τις χώρες του πλανήτη.

Ο βασικότερος κίνδυνος στη δεύτερη περίπτωση είναι να περιορίσουμε κατά πολύ την ελευθερία μας να πληροφορούμαστε για το διαφορετικό, για αυτό που μπορεί να αποτελεί πρόκληση στην ηθική και τη λογική μας. Με άλλα λόγια να κλείσουμε αυτό το “παράθυρο στον κόσμο” που μπορεί να είναι το διαδίκτυο για όλους μας.

Άρα ποια είναι η χρυσή τομή ανάμεσα στην ελευθερία της πληροφόρησης και σε άλλα θεμελιώδη δικαιώματά μας, τα οποία μπορεί να θίγονται από αυτήν την ελευθερία;

Μία πρόταση είναι να διαφοροποιήσουμε το παράνομο από το επιζήμιο. Η παράνομη ενέργεια, το παράνομο περιεχόμενο, όπως είναι η παιδική πορνογραφία) μπορεί να απαγορευθεί. Το επιζήμιο όμως μπορεί να είναι κάτι που απαγορεύεται στον ανήλικο αλλά επιτρέπεται στον ενήλικα. Είναι ενδεχομένως μια πρόκληση, αλλά μπορεί στην πρόκληση αυτή να εμπεριέχεται καλλιτεχνικό ή επιστημονικό ενδιαφέρον.

Μια δεύτερη πρόταση είναι η σήμανση των ιστοσελίδων, όπως ακριβώς γίνεται και στην τηλεόραση. Έτσι οι επισκέπτες των ιστοσελίδων μπορούν να έχουν εκ των προτέρων κάποια ιδέα για το περιεχόμενό τους.

Τρίτον : προτείνουμε συρρύθμιση και εν μέρει αυτορρύθμιση και όχι αποκλειστικά άνωθεν νομοθετική κάλυψη. Δηλαδή συμμετοχή των φορέων που θίγονται ή ενδιαφέρονται άμεσα, ώστε να υπάρχει ενημέρωση και προτάσεις από τους άμεσους αποδέκτες των ενδεχομένων ρυθμίσεων.

Ακόμη, πρέπει να τονιστεί, ότι όταν μιλάμε για θεμελιώδεις ελευθερίες, όπως το δικαίωμα στην πληροφόρηση, είναι διαφορετικό πράγμα ο αναγκαστικός περιορισμός τους και άλλο πράγμα ο αυτοπεριορισμός. Γι’ αυτό δίνουμε χώρο στην αυτορρύθμιση, ώστε να μπορεί το ίδιο το άτομο με ελεύθερη βούληση να επιλέγει να μην συνδεθεί στην ιστοσελίδα με το επιβλαβές περιεχόμενο.

Και φυσικά οι ίδιες μέθοδοι που μας βοηθάνε στην καθημερινότητά μας να αντιμετωπίζουμε τα προβλήματα, δηλαδή η ενημέρωση καταρχήν, αλλά και η συζήτηση γι’ αυτά, μας βοηθάνε και στην ορθότερη και ασφαλέστερη χρήση του διαδικτύου. Το διαδίκτυο δεν είναι ένας χώρος επέκεινα της πραγματικής ζωής, ένας άλλος τόπος και χρόνος. Είναι μονάχα ένα νέο μέσο επικοινωνίας και πληροφόρησης. Και σαν ένα νέο μέσο πρέπει να το αντιμετωπίσουμε με τα εργαλεία και τους μηχανισμούς που ήδη διαθέτουμε.

Τέλος πρέπει να υπάρξει σαφώς και νομοθετική πρωτοβουλία. Μέσω έκδοσης κατευθυντήριων οδηγιών να δοθεί το πλαίσιο στο οποίο να επέμβει ρυθμιστικά η ελληνική πολιτεία. Όχι με οδηγίες εξαντλητικές σε λεπτομέρεια, ξένες προς τα ήθη και έθιμα της χώρας μας, αλλά με γενικές κατευθύνσεις, και με διμερείς διεθνείς συμβάσεις, που τα μέρη ρυθμίζουν τις μεταξύ τους σχέσεις.

Ακόμη με ενημέρωση του δικαστικού σώματος, ώστε να δημιουργηθεί σταδιακά ένα ερμηνευτικό της υπάρχουσας νομοθεσίας νομολογιακό corpus, που να βοηθήσει κι εμάς τους δικηγόρους να κάνουμε αποτελεσματικότερα και ορθότερα τη δουλειά μας σε αυτό το νέο αντικείμενο.

Το δεύτερο ζήτημα που θέλω να θίξω, είναι το απόρρητο των επικοινωνιών στο διαδίκτυο. Το απόρρητο της διαδικτυακής επικοινωνίας, ορίζεται εν πολλοίς από την κατευθυντήρια οδηγία 58/2002 ΕΚ, η οποία ορίζει ποια στοιχεία συνιστούν μέρος του απορρήτου για το διαδίκτυο. Απόρρητα στοιχεία είναι λοιπόν το πλήρες περιεχόμενο φυσικά της επικοινωνίας, η ταυτότητα του αποστολέα και του παραλήπτη, τα δεδομένα κίνησης (η διάρκεια, το μέγεθος, ο χρόνος, η θέση των χρηστών κ.α.) και τα δεδομένα θέσης (η γεωγραφική θέση του τερματικού).

Ο Ν. 2774/1999 ερμηνεύοντας την κοινοτική οδηγία όρισε υποχρέωση του παρόχου τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών να διασφαλίζει το απόρρητο της επικοινωνίας και των δεδομένων που διακινούνται. Οι αποφάσεις της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα 58 και 61 του 2004 ερμήνευσαν ειδικότερα ζητήματα του απορρήτου στο διαδίκτυο σε σχέση με τους εργαζομένους σε εταιρείες κρίνοντας ότι ο εργοδότης είναι υποχρεωμένος να διατηρεί ένα τμήμα του σκληρού δίσκου του εργαζόμενου αποκλειστικά για προσωπική χρήση του *εργαζόμενου*, χωρίς να επεμβαίνει καθόλου σε αυτό και χωρίς να το ελέγχει.

Τέλος το πολύ πρόσφατο Προεδρικό Διάταγμα 47/2005 έθεσε τους όρους και τις προϋποθέσεις με τις οποίες είναι δυνατόν να αρθεί το απόρρητο των επικοινωνιών. Έτσι αφενός μεν οι πάροχοι τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών υποχρεούνται σε τήρηση αρχείων και στοιχείων της επικοινωνίας, αφετέρου ορίζονται οι λόγοι άρσης του απορρήτου.

Οι λόγοι για τους οποίους επιτρέπεται η άρση του απορρήτου είναι λόγοι εθνικής ασφάλειας, περιπτώσεις οργανωμένου εγκλήματος και ιδιαίτερα σοβαρά εγκλήματα του ποινικού κώδικα (παραχάραξη, ανθρωποκτονία από πρόθεση, έκρηξη, διατάραξη της ασφάλειας των συγκοινωνιών και εδώ βλέπουμε χαρακτηριστικά το πόσο η νομοθεσία ακολουθεί και επηρεάζεται από την επικαιρότητα, αρπαγή ανηλίκων, εκβίαση, ληστεία και άλλα).

Για τις περιπτώσεις απειλής της εθνικής ασφάλειας την απόφαση για την άρση του απορρήτου λαμβάνει ο αρμόδιος εισαγγελέας και για όλες τις υπόλοιπες περιπτώσεις δικαστικό συμβούλιο. Την τήρηση των αυστηρών προϋποθέσεων του νόμου για την διαδικασία άρσης του απορρήτου διαφυλάττει η Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών, μία νέα ανεξάρτητη αρχή, η οποία υπάρχει όχι μόνο για να διαφυλάσσει την τήρηση του απορρήτου μας από ιδιωτική παρέμβαση αλλά και από το ίδιο το κράτος.

Θέλω ακόμη να σας πω μερικές παρατηρήσεις μου από προσωπική πείρα και εργασία, που έχουν να κάνουν με τον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας και του αθέμιτου ανταγωνισμού στο διαδίκτυο. Ο τομέας της πνευματικής ιδιοκτησίας επηρεάζεται πολύ από τις εξελίξεις στον τομέα του διαδικτύου, καθώς παρουσιάστηκε ένα νέο μέσο από το οποίο προέκυψαν νέες χρήσεις των καλλιτεχνικών έργων, νέοι τρόποι παρουσίασής τους στο κοινό και φυσικά νέοι κίνδυνοι.

Έτσι πλέον με τροποποίηση του νόμου 2121/1993 περί πνευματικής ιδιοκτησίας, τα προγράμματα ηλεκτρονικού υπολογιστή προστατεύονται ως έργα λόγου όμοια με τα συγγραφικά ή άλλα καλλιτεχνικά έργα. Ο δημιουργός ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή προστατεύεται κατά τον ίδιο τρόπο που προστατεύεται ο συγγραφέας ενός βιβλίου, το όνομα του οποίου αναγράφεται στο εξώφυλλο του βιβλίου.

Η παράνομη αντιγραφή λογισμικού, προγράμματος δηλαδή ηλεκτρονικού υπολογιστή απαγορεύεται από το άρθρο 370 του ποινικού κώδικα, ενώ ειδική είναι και η προστασία των βάσεων δεδομένων, των οποίων η κατασκευή προστατεύεται αυτοτελώς και χωριστά από το οποιοδήποτε περιεχόμενό της. Ειδικά ως προς τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας των εργαζομένων στα προγράμματα ηλεκτρονικού υπολογιστή, πρέπει να σημειωθεί η διαφορά αντιμετώπισης του δημιουργού, καθώς στην περίπτωση κατασκευής λογισμικού, τα δικαιώματα μεταβιβάζονται αυτοδικαίως στον εργοδότη, ενώ στα λοιπά πνευματικά έργα, χρειάζεται προς τούτο ειδική σύμβαση.

Ως προς τον αθέμιτο ανταγωνισμό, ένα νέο αντικείμενο που προέκυψε με τη χρήση του διαδικτύου, είναι η διαφορετικότητα και η σύγχυση των εμπορικών σημάτων με τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις (domain names). Και αυτό γιατί τα δύο εμπορικά αγαθά αποκτώνται με διαφορετική διαδικασία και από διαφορετική αρχή. Έτσι τα ονόματα χώρου αποκτώνται μέσω καταχωρητή από το Ινστιτούτο Έρευνας και Τεχνολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, ενώ τα εμπορικά σήματα από το Υπουργείο Ανάπτυξης.

Τα σήματα ακολουθούν την αρχή του προηγούμενου δικαιώματος, δηλαδή ελέγχεται αν πράγματι ο αιτών είναι ο δικαιούχος, ενώ το όνομα χώρου το απολαμβάνει αυτός που απλώς το αιτήθηκε πρώτος. Τέλος μεγάλη σημασία έχει η ακριβής διατύπωση στα ονόματα χώρου, γιατί προστατεύεται μόνο η αυτούσια γραφή τους, ενώ κάθε παραλλαγή τους είναι ένα άλλο όνομα. Αντιθέτως, όπως πολλοί συνάδελφοί μου γνωρίζουν, τα σήματα προστατεύονται και με ελαφρές αποκλίσεις, αν προκαλούν σύγχυση στο καταναλωτικό κοινό.

Έθιξα κάποια από τα βασικότερα ζητήματα του δικαίου που αφορούν το διαδίκτυο και περιμένω τις όποιες απορίες και ερωτήσεις σας στο τέλος. Σας ευχαριστώ πολύ.